

лінгвістике соотносится с тактиками убеждения и влияния, стратегиями медиатехнологий, медийными идеологиями и концептами как дискурсивными и текстовыми категориями средств массовой информации.

Ключевые слова: медиалингвистика, медийная идеология, масс-медийный концепт, медиатехнологии, лексема-ярлык.

УДК 811.161.2:316.77

Булах М.Б., маг.

КАТЕГОРІЯ ОЦІНКИ В СЕМАНТИЦІ МЕДІЙНИХ ПЕРИФРАЗІВ

У статті розглянуто оцінні характеристики перифразів в українських мас-медійних текстах. Визначено експліцитні та імпліцитні способи вираження категорії оцінки в медіа, зокрема в семантиці перифразів. Досліджено особливості функціонування перифразів-антропонімів в текстах ЗМІ.

Ключові слова: перифраз, мова ЗМІ, категорія оцінки, семантичний потенціал.

Роль засобів масової інформації в сучасному інформаційному світі полягає не тільки у фіксації основних аспектів динаміки суспільного життя, а, водночас, у відображенні соціальної, політичної, культурної та ін. ситуації в мовному просторі. З огляду на поширеність та доступність, ЗМІ впливають на всі сфери життя людини, а їх мова визначає тип мислення, світоглядні засади індивідууму та суспільства в цілому.

Тексти ЗМІ є репрезентантом масової мовної свідомості, а отже, дозволяють дослідити аксіологічну модель суспільства, його цінності та норми. Вплив засобів масової інформації, явний чи прихований, виявляється на всіх рівнях розвитку соціуму, в різних сферах, що засвідчують саме таку тенденцію. Таким чином, ЗМІ не тільки відтворюють уже актуальні для суспільства цінності, а й, що важливо, моделюють нові, часто

нав'язливо поширюючи їх текстуально чи графічно. Відтак, обов'язковим елементом уже названого маніпулятивного дискурсу ЗМІ є мовні одиниці з їх оцінним (аксіологічним) потенціалом.

Проблема мовного вираження оцінки та емоцій, як відомо, представлена у працях таких лінгвістів, як Н.Д. Арутюнова, О.В. Бабаєва, О.М. Вольф, Т.А. Космеда, В.І. Шаховський та ін. Категорія оцінки в дискурсі ЗМІ розглядається в різних аспектах: її модифікації, ролі у формуванні стереотипів, використання в маніпулятивних тактиках. Оцінний компонент значення, у свою чергу, є предметом зацікавлення медіалінгвістів, особливо у сфері політичного медіа-дискурсу.

Категорія оцінки в мові відображена у значенні мовних знаків, у мовленні – в оказіональних значеннях (слова, які не мають оцінного компонента в семантиці, реалізують оцінну функцію в контексті). Оцінний компонент виділяють в плані денотата й конотата, а також як складову частину оцінних концептів.

У такому разі варто звернути увагу на неоднозначність розуміння термінів "емотивність" і "оцінність". Зокрема, О.М. Вольф використовує ці два поняття синонімічно, вказуючи, що емотивність може включати як емоційну, так і раціональну оцінки. За словами дослідниці, "емотивність – це компонент взаємодії суб'єкта і об'єкта оцінки, який виражає ставлення суб'єкта до об'єкта" [2, с. 37]. У свою чергу, В.І. Шаховський вважає, що функція оцінки – одна з функцій емотивів, і в емотивах оцінка завжди емоційна [4, с. 53]. Суперечливим питанням аксіології є проблема співвідношення емоційного та раціонального (інтелектуально-логічного) в оцінці. Суб'єктивісти й об'єктивісти вважають основним і первинним емоції та раціональні судження відповідно. Визначити первинне в оцінці допомагають засоби самої мови, які диференціюють два види оцінки: предикат думки вказує на раціональність оцінки, експресивні та афективні прикметники посилюють емоційність [2, с. 40-41].

Оцінка "стосується понятійних категорій, під якими розуміються смислові компоненти загального характеру, що властиві великим класам мовних одиниць, які виражають різні засоби на кожному рівні мовної структури" [5, с. 6]. Як зазначає О.М. Вольф, оцінка є модальною рамкою, структура якої складається з обов'язкових і периферійних елементів, імпліцитних і експліцитних. Експліцитним елементом є об'єкт оцінки, а оцінна шкала, стереотипи, аспект оцінки, як правило, не виражені. Суб'єкт оцінки може бути вираженим, та частіше є зрозумілим тільки з контексту. Те ж стосується і аксіологічних предикатів і мотивації оцінки, які реалізуються як в експліцитному, так і в імпліцитному плані [2, с. 47].

Дослідники вибудовують шкалу оцінки, структура якої складається із зон "позитивного", "негативного" і "нейтрального" значень. Найбільшу неоднозначність має зона т. зв. "нейтрального" семантичного поля, складність із яким полягає в тому, що не завжди можна розділити нейтральність і байдужість (indifferent), тобто нейтральну позицію і нейтральне для оцінки. Крім того, на думку деяких науковців, нейтральність взагалі не притаманна тексту ЗМІ, оскільки кожен текст приховує в собі імпліцитне судження.

В оцінці завжди співіснують об'єктивний і суб'єктивний фактори, до того ж останній, як правило, переважає. "У світі оцінок діє не істинність відносно об'єктивного світу, а істинність відносно концептуального світу учасників акту комунікації" [2, с. 203]. Об'єктивність не характерна для мас-медіа, навіть у тих жанрах, які вважаються об'єктивними (інформаційних – новина, прогноз погоди тощо), оцінність є невід'ємною ознакою.

Серед інших критеріїв класифікації оцінки виділяють: спосіб оцінки (абсолютна чи порівняльна оцінка), аксіологічна інтерпретація (позитивна/негативна), характер завуальованості (експліцитна/імпліцитна), аспектом оцінки (загальні та часткові, серед останніх Н.Д. Арутюнова виділяє 7 типів оцінок) [1, с. 75-76].

Зважаючи на основні функції стилю ЗМІ, при виборі мовних одиниць необхідно орієнтуватися на баланс між

інформативністю й оцінністю. Мовними одиницями, які дозволяють максимально ефективно виконувати функції впливу, емоційності й оцінності, є ті, що виникають як результати реалізації функції вторинної номінації.

Тому для перифразів аспект оцінності є надзвичайно важливим і завжди актуалізованим у семантиці, оскільки таке образне найменування завжди містить у собі оцінку. Цікаво, значення одного й того ж перифраза в залежності від контексту може змінюватися від нейтрального до негативного та від нейтрального до позитивного за шкалою оцінки.

Попередні наші дослідження виявили, що в текстах українських ЗМІ функціонує велика кількість перифразів, особливо – на позначення імен представників суспільної та культурної сфер. *(Незважаючи на цілковитий баланс поглядів гостей, серед яких були навіть "легенда українського парламентаризму" Володимир Литвин, юний нардеп від ПР Сергій Горохов, Олесь Доній та політолог Сергій Таран ("Телекритика", 25.09.2013); Коли патрон 5-го, Петро Порошенко, годину говорив англійською без папірця, моя смілянська рідня вирішила, що він - наш майбутній президент ("Телекритика", 25.09.2013); Вочевидь протистояння "Доктора Сталевого Молота" та "Російського Витязя" – головна боксерська подія року. (УМ, № 143, 03.10.2013); І коли зненацька помітив зворушливу одеську Сольвейг, котра співає своїм голосом, то ніхто вже й секунди не вагався (ДТ, № 21, 14.06.2013).*

Найбільш цікавими з погляду емотивно-оцінних характеристик є перифрази-антропоніми. Вони яскраво презентують оцінкову шкалу "позитивного" та "негативного". *(Безперечно артистичний, в'юнкий і дотепний телетроль нині займає лідерські позиції серед чемпіонів свого жанру (про І.Урганта – М.Б.) (ДТ, № 15, 19.04.2013); Учора Печерський райсуд Києва врешті-решт обрав ректору Національного університету Державної податкової служби Петру Мельнику, якого звинувачують у хабарництві, запобіжний захід. Одіозного "регіонала" не утримуватимуть під вартою, як на*

цьому наполягала прокуратура (мовляв, екс-нардеп може втекти за кордон, тиснути на волі на свідків у справі тощо) (УМ, № 110, 02.08.2013).

Імпліцитність смислів деяких лексем у мовленні призводить до того, що їхнє значення передається через підтекст. Це дозволяє використовувати авторам іронію, що змінює нейтральну чи позитивну за шкалою оцінки номінацію на негативну. Наведемо одне з тлумачень іронії, яке пропонує, зокрема, О.М. Калита: "Це форма комізму, яка виражається в емоційно-оцінному естетичному суб'єктивованому ставленні до дійсності, характеризується багатоплановою структурою вираження, при відносній рівноправності цих планів, амбівалентністю, здатністю до двоспрямованості й специфічним емоційним переживанням" [3, с. 33]. Іронічність виникає на основі контрасту позитивного й негативного, коли позитивне в межах цього контексту стає негативним. Позитивні характеристики в окремому контексті набувають зворотнього, зниженого звучання: *Міністр освіти і науки, молоді та спорту Дмитро Табачник порівняв Києво-Могилянську академію з російською **світською левицею** - за всіма описами, мова йшла про Ксенію Собчак.* (ДТ, №7, 25.02.2013); *Зокрема, як це робить головний **"младореформатор"** перший віце-прем'єр Сергій Арбузов, сам виходець із пов'язаного з Сім'єю банківського бізнесу* (ДТ, № 31, 30.09.2013); *Страх прогнівити **"старшого брата"**?* (ДТ, № 31, 30.09.2013); ***"Сім'я"**, яка постійно нарощує контроль за країною, насправді має системну проблему – вона цілковито і повністю базується на головному "родинному" стовпі – Вікторові Януковичу* (УП, 13.02.2013).

Набувати позитивного чи негативного значення перифраз може як за рахунок компонентів, що мають яскраво виражену оцінкову семантику (зірка, король, принцеса, примадонна): *Так, наприклад, у клубі **"Культ"** в одній імпрезі поєднали **живого класика української літератури** Сергія Жадана і **російського барда** Вероніку Доліну* (УМ № 133, 17.09.2013); *Але Шultz вдавсь **метру української літератури** блискуче, тому видавці, обираючи перекладача для Вальзера, не сумнівалися в тому, хто*

це має бути (УМ № 133, 17.09.2013); Здається, під час вимушеного відпочинку у Рафи (Рафаель Надаль – М.Б.) відкрилися додаткові резерви, які допомогли **"королеві ґрунту"** не тільки виграти рекордний – восьмий – **"Ролан Гаррос"**, а й по-новому розкритися на **"хардових"** кортах. (УМ, № 130, 11.09.2013); Звісно, якби до студії **"Про життя"** завітали такі **монстри українського шоубізу**, як Ірина Білик чи Тая Повалій разом із чоловіком Ігорем Ліхутою (про якого кажуть, що **"Ліхута"** - це не прізвище, а професія!), від призабутих зірок 90-х не лишилося б каменя на камені (**"Телекритика"**, 17.04.2013); Себто Олеся Бузину й **непримиренного скаженого радикала** Олега Ляшка (**"Телекритика"**, 17.04.2013)), так і завдяки несподіваному поєднанню компонентів, яким властива нейтральність у первинному значенні (Далі тут подали синхрон так само запрошеного на YES **"Луценка звільненого"** - у відповідь на запитання, як президентові України звільнити Тимошенко: **"взяти ручку й підписати помилування Тимошенко!"** (**"Телекритика"**, 25.09.2013).

Завдання нейтральних перифразів – надавати різну за критеріями додаткову інформацію про об'єкт мовлення – особу, предмет чи явище (*Напередодні, ставлячи питання до Януковича, **чемпіон світу із боксу** трохи збився у найбільш відповідальний момент.* (УП, 23.09.2013); *УМ поспілкувалася з **фронтвумен гурту "Крихітка"** про зміни у гурті, іміджі співачки та у світовій музиці* (УМ, №96, 05.07.2013); *Таку заяву зробив **президент України** Віктор Янукович на зустрічі з жінками-Героями України.* (ДТ, № 37, 14.10.2013)). Для перифразів-антропонімів, як правило, нейтральність не характерна. У свою чергу, загальномовні перифрази, які фіксують у словниках і тиражують у багатьох текстах, поступово втрачають властивість позитивної чи негативної характеристики за шкалою оцінки і функціонують як нейтральні (Тож для початку Олексій зареєструвався кандидатом від опозиційної сили **"РПП – ПАРНАС"** на дострокових виборах мера **Білокам'яної столиці** (УМ, № 129, 10.09.2013);

Заслуживши за це високу оцінку його як мера Харкова з вуст Вадима Карасьова, уродженця "першої столиці" ("Телекритика", 17.04.2013)).

Як спостерігаємо, відповідно до особливостей стилю масової інформації, перифраз у текстах мас-медіа виконує оцінну функцію (надає негативну оцінку, позитивну або може бути нейтральним). Це дуже важлива особливість перифразів, яка полягає в тому, що, крім вторинної назви, вони надають семантиці слова експресивного забарвлення. А отже, конотовані лексичні одиниці, які мають яскраві оцінні семи, у складі перифраза підсилюють його оцінну й емотивну природу.

Особливо сприятливим у плані вираження позитивної чи негативної оцінки є перифрази-антропоніми, які замінюють імена людей, за критерієм, передусім, асоціацій. Найчастіше вони виражають іронічне ставлення до осіб, зокрема сфери політики, культури, спорту як найбільш репрезентативних сегментів життя та розвитку соціуму. Тим самим використання таких перифразів допомагає виконувати важливу функцію ЗМІ – функцію впливу.

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений / Н.Д. Арутюнова. – Москва, 1988. – 341 с. 2. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки / Е.М. Вольф. – Москва, 1985. – 228 с. 3. Калита О. М. Засоби іронії в малій прозі (кінець XX – початок XXI століття). – монографія. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – 238 с. 4. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. – Воронеж : Воронеж. ун-т, 1987. – 190 с. 5. Якушина Р.М. Динамические параметры оценки (на материале современного английского языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук [Текст] / Р.М. Якушина. – Уфа : Башкирский государственный университет, 2003. – 24 с.

1. Arutjunova N.D. Tipy jazykovyh znachenij / N.D. Arutjunova. - Moskva, 1988. – 341 s. 2. Vol'f E.M. Funkcional'naja semantika ocenki / E.M. Vol'f. – Moskva, 1985. – 228 s. 3. Kalita O. M. Zasoby ironiji v malij prozi (kinec XX – pochatok XXI stolittja). - monographija. – K. : Vydavnyctvo NPU imeni M.P. Dragomanova, 2013. – 238 s. 4. Shahovskij V.I. Kategorizacija jemocij v leksiko-semanticheskoy sisteme jazyka. – Voronezh : Voronezh. un-t, 1987. – 190 s. 5. Jakushina R.M. Dinamicheskie parametry ocenki (na materiale sovremennogo anglijskogo

jazyka) : Avtoref. dis. ... kand. filol. nauk [Tekst] / R.M. Jakushina. – Ufa: Bashkirskij gosudarstvennyj universitet, 2003. – 24 s.

Список умовних скорочень

ДТ – Дзеркало тижня

УМ – Україна молода

УП – Українська правда

Bulakh M.B. Category of evaluation in the semantics of media paraphrase.

The article deals with the analysis of usage of periphrasis in modern Ukrainian mass media functional style. Several researches have studied periphrasis as a functional semantic unit of speech that serves as a mean of figurative and descriptive characterization and contextual synonym of words. The purpose of this paper is to outline specific features of periphrasis as a means of secondary nomination. The article defines the features of periphrasis functioning as an expression of evaluation in modern media texts. The functions of periphrasis used in popular Ukrainian newspapers and online media are analyzed.

The article gives some categorical characteristics of periphrasis as an object of axiological research. Attention is paid to positive, negative and neutral evaluation of periphrasis in language of modern media text. It emphasized that objectivity is not typical for modern media text. This was the reason that a small number of neutral periphrases are used in media text.

A detailed classification of anthroponymic periphrases in aspect of evaluation is represented. The results suggest that the anthroponymic periphrases nominating the representatives of politics, culture and sport are most commonly used.

To conclude it is necessary to indicate that the category of evaluation is necessary feature of periphrasis, which can be defined as a linguistic mean used to influence the consciousness of society. In other words, the goal of positive or negative periphrasis is to enforce certain ideas and opinions in order to manipulate.

According out study we make a conclusion that periphrasis is a special result of secondary nomination process that is formed on